Dr Slobodan JOVANOVIĆ*

PREMIJA OSIGURANJA NEŽIVOTNIH GRANA

POJAM I STRUKTURA PREMIJE

U osnovi premija osiguranja predstavlja cenu rizika čija visina treba da obezbedi prikupljanje dovoljne količine sredstava za isplatu šteta i da obezbedi društvu za osiguranje konkurentnost na tržištu. Način obračunavanja i iskazivanja premije osiguranja može biti dvojak: prema bruto sistemu doplaci i izdvajanja za različite namene se ne iskazuju odvojeno već se zajedno u ukupnom iznosu iskazuju na polisi osiguranja, dok se prema neto sistemu prikazuje samo premija koja je u celosti namenjena isplati nadoknade osigurane štete ili pružanju pomoći osiguranim licima. Zbog toga se neto premija može smatrati riziko-premijom kod neživotnog osiguranja, jer neto premija iznosi tačno onoliko kolika je očekivana obaveza osiguravača.

Zakon o osiguranju određuje strukturu premije osiguranja tako da se ona sastoji iz funkcionalne premije i režijskog dodatka. Funkcionalna premija se sastoji od tehničke premije, a može da sadrži i doprinos za preventivu ukoliko je on uračunat u premiju osiguranja. Doprinos za preventivu služi za sprovođenje mera u cilju sprečavanja nastanka osiguranog rizika i suzbijanja prekomernih posledica nastalih šteta. Do 2004. doprinos za preventivu je bio obavezan, da bi od donošenja ZO iste godine, ovaj doprinos postao fakultativan sastojak premije. Iz tehničke premije izdvaja se riziko premija u neživotnim osiguranjima, odnosno matematička rezerva kod osiguranja lica, pri čemu obe komponente tehničke premije služe za izvršavanje obaveze osiguravača. Drugi deo tehničke premije je režijski dodatak koji se koristi za pokriće troškova sprovođenja osiguranja.

ELEMENTI ZA ODREĐIVANJE PREMIJE

Visina premije uslovljena je određenim brojem elemenata. Premija, pre svega, zavisi od 1) stepena verovatnoće (učestalosti) i 2) visine (intenziteta) štete. Kao posledica načela srazmere između rizika i premije ustanovljena su izvesna pravila.

Drugo, ako se menja kvalitet ili intenzitet rizika, menja se i premija. Na primer, kod osiguranja lica od rizika smrti, ukoliko dođe do epidemije neke bolesti ili uopšte na drugi način dođe do pogoršanja rizika, premija se srazmerno tome povećava.

Treće, visina premije zavisi i od sume osiguranja. To znači da što je suma osiguranja ili osigurana suma veća, to će premija biti veća. Na ovo ukazuje i *Barroisov* model o primeni teorije verovatnoće u požarnom osiguranju koji potvrđuje pravilo da se premija u požarnom osiguranju građevinskog objekta povećava sa svakim sledećim kvadratom njegove površine, odnosno sa uvećanjem njegove sume osiguranja.[1]

Premija je funkcija trajanja osiguranja. Iako je uobičajeno da se u imovinskom osiguranju osiguranje zaključuje na godinu dana i da se statistike vode na godišnjem nivou, postoje rizici koji traju od nekoliko dana do nekoliko nedelja, što je uobičajeno u transportnom osiguranju. U toj vrsti osiguranja premija se određuje srazmerno predmetu osiguranja, pakovanju, prevoznoj relaciji, prevoznom putu, prevoznom sredstvu, godišnjem dobu i dr.

Premija stoji u obrnutoj srazmeri sa kamatnom stopom. Premija osiguranja redovno sadrži izvestan procenat investicionog profita koji osiguravač očekuje da zaradi iz finansijskih plasmana tehničkih rezervi. Rizici osiguranika se prenose na osiguravača u obimu i na način da osiguravač objektivno ne može da prilagodi premiju tokom osiguranja, jer će mu rezultat biti poznat tek po isteku polise, a kod nekih vrsta rizika i nekoliko godina kasnije.[2] Osiguravač tako preuzima finansijsko-osiguravajući rizik koji je jednak sumi za koju troškovi odštetnog zahteva mogu preći iznos naplaćene premije osiguranja.

Režijski dodatak predstavlja doplatak na premiju iz kojeg osiguravač nadoknađuje troškove zaključenja osiguranja, naplate premije, režijske troškove, preventivu, ako je predviđena i dobit akcionara.

TARIFA PREMIJE OSIGURAVAČA

Iako se visina premije određuje prema tarifama premije koje za pojedine vrste osiguranja donosi osi-

* Pomoćnik direktora u DDOR Novi Sad a.d.o.

[1] Johansen, Paul: Early models describing the fire insurance risk, Astin Bulletin, 10 (1979), str. 333.

[2] Marović, B. i Jovanović, S: Porezi u osiguranju na tržištu zemalja EU i republikama bivše Jugoslavije, SORS, Sarajevo, 13-15.6.2005; Osiguranje, 5/2005, Zagreb, str. 50-60.

guravač, to ne uklanja ugovorni karakter premije. Premija je elemenat ugovora o kome strane postižu sporazum i nisu dužne da je prilikom zaključenja ugovora utvrde prema postojećim tarifama. Zbog toga se osiguranik koji je slobodnom voljom pristao na plaćanje premije u ugovorenom iznosu, ne može kasnije pozivati na okolnost da je osiguravač primenjivao pogrešne stavke iz tarifa premija koje su u to vreme važile.[3] Sa druge strane, davno je zauzeto stanovište sudske prakse da tarife na osnovu kojih se obračunavaju premije nisu sastavni deo ugovora o osiguranju.[4]

Kod određivanja premije nema mesta primeni pravila o neosnovanom bogaćenju osiguravača na osnovu toga što prilikom zaključenja ugovora nije ugovorena visina premije po jednoj ili drugoj tarifi ili što tom prilikom osiguranje imovine nije razvrstano u jednu ili drugu kategoriju.

Međutim, upravo na ovom mestu skrećemo pažnju da je slobodno određivanje premije na osnovu autonomije volje ugovornih strana, na drugi način prouzrokovalo problem na našem tržištu u dužem vremenskom periodu kako u oblasti osiguranja imovine, tako i osiguranja odgovornosti vlasnika motornih vozila od sopstvene odgovornosti. U odsustvu striktne kontrole poslovanja društava za osiguranje koja za posledicu ima nelojalnu konkurenciju, mnoga osiguravajuća društva su premiju imovinskih vrsta osiguranja počela da tretiraju kao robu u postupku javnih nabavki, ne uvažavajući potrebu očuvanja adekvatnog nivoa tehničke premije.[5] Ovakav način pribave osiguranja, uz potpuno odsustvo struke, ima kao neminovnost drastičan pad premije i neizostavnu kasniju nemogućnost izmirenja obaveza nastalih nakon ostvarivanja većih rizika. Uz to, kada se sredi tržište osiguranja za ugovarače osiguranja obično je veoma bolno vraćanje cene rizika na odgovarajući nivo.

PREMIJA OSIGURANJA - BITAN SASTOJAK UGOVORA O KOPNENOM I PLOVIDBENOM OSIGURANJU

Opšte pravilo ugovornog prava izraženog u čl. 26. Zakona o obligacionim odnosima je da je obligacioni ugovor zaključen kad ugovorne strane postignu saglasnost o bitnim sastojcima ugovora. U osiguranju neživota, prema odredbama člana 901. Zakona o obligacionim odnosima ugovor o osiguranju[6] je zaključen kada ugovarači potpišu polisu osiguranja ili listu pokrića, a saglasno odredbi člana 902. istog zakona u polisi moraju biti navedene ugovorne strane, osigurana stvar odnosno osigurano lice, rizik obuhvaćen osiguranjem, trajanje osiguranja i period pokrića, suma osiguranja ili da je osiguranje neograničeno, premija ili doprinos, datum izdavanja polise i potpisi ugovornih strana. Premija je takode bitan sastojak i kod svih ugovora o plovidbenom osiguranju zato što je to odredeno odgovarajućom prinudnom normom Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi[7]. Pravila iz tog zakona su isključivi izvor prava za ugovore o plovidbenom osiguranju, što se može videti iz imperativne norme Zakona o obligacionim odnosima (čl. 899, st. 1) da se odredbe Glave XXVII tog Zakona ne primenjuju na ugovore o plovidbenim osiguranjima.

U sudskoj praksi javlja se dilema o tome da li osnovna i dopunska premija koja se odreduje naknadno kada su poznati svi elementi i težina rizika (npr. doplatak za starost broda koji je uobičajen u svetskoj i domaćoj praksi osiguravača) predstavlja bitan sastojak ugovora o plovidbenom osiguranju. Nižestepeni sudovi zaključili su da parnične stranke nisu postigle saglasnost o premiji osiguranja kao bitnom sastojku ugovora zbog toga što smatraju da su osnovna premija utvrđena u telefonskom razgovoru parničnih stranaka i doplatna premija za starost broda jedinstvene, tj. da su osnovna i dopunska premija dva sastavna i, kao bitan sastojak, nedeljiva dela iz kojih se sastoji premija osiguranja kod ugovora o plovidbenom osiguranju. Polazeći od čl. 744, st. 5 Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi kojim se predviđa da osnovna, ugovorena i doplatna premija predstavlja bitan sastojak ugovora o plovidbenom osiguranju i činjenice da starost broda u trenutku zaključenja osiguranja nije bila poznata osiguravaču ne može se postavljati od strane sudova kao kompetentno i relevanto pravno pitanje.[8] Drugim rečima, "Ako se ugovor o osiguranju zaključi s tim da se premija osiguranja na-

[3] VPS, SI 2434/68 od 15. 5. 1969, VPS, SI. 2875/70 od 13. 9. 1971, SP, 360/71, VPS, SI 54/72 od 6. 12. 1972, SP 417/73.

[4] VPS SI 2875/70 od 13. 9. 1971.

[5] Samardžić, S: Tarifni sistem osiguranja imovine i njegove promene u funkciji efikasnosti poslovanja osiguravajućih društava, magistarska teza, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str. 141-143.

[6] Službeni list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, Službeni list SRJ, br. 31/93, (22/99, 23/99, 35/99, 44/99).

[7] Službeni list SRJ, br. 12/98, 44/99, 74/99, 73/2000, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 101/2005.

[8] Slavnić, J: Kritički osvrt na stavove sudova izražene u presudi Vrhovnog suda Srbije Prev. 29/04 od 31. marta 2005, Revija za pravo osiguranja, Beograd, br. 4/2006.

knadno odredi, visina premije utvrđuje se u primerenoj visini, srazmerno težini rizika."

U sličnom kontekstu isti pristup sudova javio se i kod osiguranja imovine gde je sud zauzeo stav da "ako premija osiguranja nije vrednosno određena ili je određena tako da se prema podacima koji su navedeni u samoj polisi ne može precizno odrediti, smatra se da ugovor o osiguranju nije ni nastao."[9] U konkretnom slučaju ostalo je nerešeno i sporno kakav pravni status imaju dodaci polisama koji sadrže način i tehniku obračuna premije osiguranja na osnovu kojih je visina premije određena ili bar jasno odrediva. ZOO ne propisuje da li polisa osiguranja treba da bude sačinjena samo na jednom listu papira, niti da li po potrebi može da ima i određen broj priloga koji čine sastavni deo polise koja, u smislu čl. 901 istog zakona, predstavlja ugovornu ispravu. Zbog čega je sud zaključio da dodaci polisi nisu njen sastavni deo, ostalo je nejasno.

Drugo pitanje koje u pomenutom sporu nije razmatrano, a bitno je za predmet izlaganja u ovom radu, jeste pitanje statusa lista pokrića koji je najčešće u upotrebi kod transportnih osiguranja[10] i osiguranju većih objekata kod kojih je potrebno da ih stručnjak osiguravača prethodno pregleda[11]. List pokrića predstavlja ispravu koja se, u slobodno pisanom tekstu ili na prethodno odštampanim obrascima, izdaje u slučajevima kada nema još dovoljno elemenata da se sačini polisa, koji će kasnije biti zamenjen polisom.[12]

Međutim, prethodno navedeno stanje stvari, iako potpuno opravdano u savremenoj praksi osiguranja, čini se da je u suprotnosti sa čl. 901, st. 2 koji obavezuje sastavljača lista pokrića da u njega unese sve bitne elemente polise osiguranja. Smatramo da takvim rešenjem navedene odredbe ZOO u potpunoj meri poništavaju funkciju lista pokrića i zbog toga osiguravači imovine ne izdaju listove pokrića ukoliko im nisu poznati svi bitni sastojci polise. Jedno rešenje bilo bi da se ta odredba tumači slično rešenju čl. L112-5 francuskog Zakonika o osiguranju koji određuje da osiguravač i osiguranik, i pre izdavanja polise, mogu biti obavezani jedan prema drugom već i na osnovu lista pokrića. Ovo je u skladu sa dvostrukom funkcijom lista pokrića: da je on dokaz o zaključenom ugovoru o osiguranju i dokaz o privremenom sporazumu između ugovornih strana.[13] Cini se da navedeno rešenje ZOO poznaje samo prvu funkciju lista pokrića, a ne poznaje drugu na osnovu koje bi se prihvatalo da list pokrića ne mora da sadrži sve bitne elemente polise osiguranja u svakom slučaju.

U nemačkom pravu osiguranja regulisanom Zakonom o ugovoru o osiguranju i Zakonom o nadzoru osiguranja kao osnovnim zakonskim propisima, sertifikat osiguranja (*Versicherungsschein* - prim. aut.) predstavlja kratak dokument - ispravu koja po svojim karakteristikama i mogućnosti da se izda samo primerak na kojem se nalazi kopiran potpis osiguravača, a ne i njegov original, predstavlja list pokrića. Ova isprava u nemačkom pravu osiguranja ne mora da sadrži sve elemente ugovora o osiguranju, već samo imena ugovornih strana, osigurani rizik i pokriće.[14] Premija se uopšte ne spominje. Ako osiguravač nije ugovaraču predao opšte uslove osiguranja u vreme zaključenja ugovora ili propustio da mu pruži informacije iz čl. 10a Zakona o nadzoru osiguranja, smatra se da je ugovor o osiguranju zaključen na osnovu sertifikata osiguranja, uslova osiguranja i drugih informacija koji su relevantni za sadržinu ugovora o osiguranju.[15] Medutim, radi se o oborivoj pretpostavci, jer ugovarač osiguranja može u roku od četrnaest dana od dana prijema isprave, da uloži pismeni prigovor na njenu sadržinu. S obzirom da je nemačka skupština usvojila nov Zakon o ugovoru o osiguranju koji će stupiti na snagu 1. 1. 2008, navedeno pravilo biće izmenjeno tako što će osiguravač imati obavezu da osiguranika na vreme obavesti o njegovim pravima i obavezama i da mu, pre zaključenja ugovora, preda uslove osiguranja kao i svu prateću dokumentaciju. Osim toga osiguravač će biti u obavezi da ugovaraču, na njegov zahtev, pruži potrebna obaveštenja i savete u vezi sa željenim osiguranjem. Usmeni saveti i ce-

[9] Iz presude Višeg privrednog suda u Beogradu, Pž. 1976/2001 od 20. juna 2001. godine.

[10] Jovanović, V: Pravo osiguranja, str. 80.

[11] Nikolić, V. N: Ugovor o osiguranju, DOZ - Generalna direkcija, Beograd, 1957, str. 120.

[12] Šulejić, P: Pravo osiguranja, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Dosije, Beograd, 2005, str. 202; Notaroš, M: Osiguranje civila i industrije, Priručnik za praksu u osiguranju i reosiguranju, DDOR Novi Sad, Novi Sad 1996, str. 139.

[13] Šulejić, P: Isto.

[14] Pfennigstorf, W: German Insurance Laws, Third Edition, VVW, Karlsruhe, 1995, komentar uz čl. 3 Zakona o ugovoru o osiguranju, str. 157.

[15] Cl. 5a Zakona o ugovoru o osiguranju Nemačke; čl. 2, st. 6 grčkog Zakona o ugovoru o osiguranju koji upućuje na čl. 4, st. 2, tačka "H" i st. 3, tačka "D" Zakonskog dekreta 400/1970. u vezi sa informacijama koje osiguravač treba da pruži ugovaraču osiguranja.

la procedura potpisivanja ponude osiguranja moraće da budu dokumentovani na odgovarajući način.

Prema grčkom Zakonu o ugovoru o osiguranju, pre odobravanja osiguravajućeg pokrića, osiguravač može odobriti privremeno pokriće kada ugovaraču osiguranja izdaje list pokrića. Ako tokom perioda privremenog pokrića dođe do zaključenja ugovora o osiguranju, privremeno pokriće se može pretvoriti u punovažnu polisu. Prema čl. 1, st. 2 navedenog zakona " Ugovor o osiguranju treba da sadrži: period pokrića, lice ili stvar koja je predmet pokrića, vrednost polise ili imovine ugrožene rizikom ili one povezane sa ostvarenjem rizika, vrste rizika ("osigurani rizik"), maksimalni limit obaveze osiguravača ("suma osiguranja"), isključenja iz pokrića, premiju i merodavno pravo, ako ono nije Grčko." Sa druge strane, slično kao u nemačkom pravu osiguranja, polisa osiguranja i list pokrića moraju da sadrže najmanje propisane podatke u vezi sa limitima i uslovima ugovora o osiguranju, kao i mesto i datum izdavanja. U slučaju da se sadržaj polise osiguranja razlikuje od ugovorenog, takve razlike će se smatrati kao da su ugovorene od trenutka zaključenja polise osiguranja, pod uslovom da ugovarač osiguranja nije uputio pismeni prigovor u roku od mesec dana, posle prijema predmetne polise osiguranja i pod uslovom da ga je osiguravač obavezno informisao o tim razlikama, kao i o njegovom pravu da uloži prigovor.

U češkom pravu osiguranja prihvaćeno je nešto drugačije rešenje. Tamo ako ugovor o osiguranju nije zaključen u pismenoj formi, list pokrića (sertifikat osiguranja) mora da sadrži najmanje broj ugovora o osiguranju, kao i sve bitne podatke ugovora o osiguranju (čl. 4, st. 1 i 2 Zakona o ugovoru o osiguranju iz 2003), kao i sve sporazume koji se razlikuju od uslova osiguranja. U drugim slučajevima, sertifikat osiguranja treba da sadrži najmanje naznaku ugovornih strana, broj ugovora o osiguranju, osigurani rizik, osigurani period i trajanje ugovora o osiguranju.

Polazeći od navedenih rešenja uporednog prava, smatramo rešenje ZOO neopravdanim i neprimerenim praksi osiguranja. Zato bi bilo sasvim opravdano *de lege ferrenda* prihvatiti da je i u kopnenim osiguranjima nebitno da premija bude tačno, unapred navedena u listu pokrića. Isto tako bi trebalo napustiti propisivanje obavezne sadržine lista pokrića bitnim elementima ugovora o osiguranju, jer tako nešto nije predviđeno ni u uporednim pravnim sistemima osiguranja. Time bi u punoj meri došla do izražaja autonomija volja strana koje zaključuju ugovor o osiguranju i sporazum stranaka imao prioritet u tumačenju sadržine ugovora o osiguranju.

Ono što je prema pozitivnim propisima i načelima struke osiguranja mnogo bitnije, jeste da premija koja se odredi odmah ili naknadno mora biti srazmerna težini rizika. U istom smislu je i stav sudske prakse po kojem ako u ugovor nije unesena visina premije, niti je osiguravač uz ugovor priložio tarifu premije, osiguranik nije dužan da pristane na nesrazmernu premiju bez obzira što je u ugovoru navedeno da će premiju platiti po tarifi osiguravača.[16]

OPOREZIVANJE PREMIJE OSIGURANJA

Uspostavljanje sistema oporezivanja osiguranja koji u suštinskom i fiskalnom smislu predstavlja delatnosti osiguranja najbolje prilagođen skup poreskih pravila i stopa. Specifična priroda osiguranja kao poseban vid finansijske delatnosti, drugačiji od bankarske i berzanske delatnosti, nesumnjivo je doprineo razvoju njegovog odvojenog poreskog regulisanja. Ako se ima u vidu jedinstven obračunski sistem, finansijski rezultat koji se zasniva na složenim aktuarskim kalkulacijama riziko premije za eventualne obaveze po zaključenim polisama osiguranja i promenljivim profitnim stopama po osnovu investicija osiguravajućih društava, onda je razumljivo zbog čega je oporezivanje delatnosti osiguranja veoma osetljivo pitanje za sve zainteresovane strane.[17] Osnovnu podelu oporezivanja osiguranja moguće je vršiti na direktan poreski sistem usmeren na oporezivanje samih osiguravajućih društava (korporativno oporezivanje osiguranja) i indirektan sistem koji za predmet ima oporezivanje individualnih osiguranika i korisnika osiguranja (individualno oporezivanje osiguranja).

Prema našem Zakonu o porezu na premije neživotnih osiguranja (Službeni glasnik RS, br. 135/2004), osnovica na koju se obračunava i plaća porez na premije osiguranja sastoji se od funkcionalne premije i režijskog dodatka koju ostvaruju društva za osiguranje, u koju je uključen i doprinos za preventivu, ako je uračunat u funkcionalnu premiju. Obaveza obračunavanja poreza na premije osiguranja nastaje u trenutku zaključenja ugovora o osiguranju i on mora da

[16] VPS, Sl. 2649/68, od 25. 3. 1969, ZSO, XIV/2-223.

[17] Marović, B. i Jovanović, S: Isto.

bude iskazan na polisi osiguranja. Osnovna karakteristika navedenog zakona je ta da se primenjuje bruto princip oporezivanja, dok je u periodu pre njega primenjivan sistem poreza na promet usluga kojim je bio oporezovan režijski dodatak osiguravača.

TRENUTAK PLAĆANJA PREMIJE

Prema ZOO ugovarač osiguranja ima obavezu da plati premiju osiguranja, s tim da je osiguravač dužan da primi isplatu premije od svakog lica koje ima pravni interes da ona bude plaćena. Premija se plaća u ugovorenim rokovima, a ako treba da se isplati odjednom, odnosno ako nije ugovoreno plaćanje u ratama, premija se mora platiti prilikom zaključenja ugovora (član 912, st. 1 i st. 2).[18]

ZOO ne propisuje da li je plaćanje premije potrebno izvršiti pre samog potpisivanja polise osiguranja ili lista pokrića ili se, iz razloga praktičnosti, dozvoljava (toleriše) i neki kraći rok posle zaključenja osiguranja. Ako se dozvoljava, koliko bi iznosio taj rok? U nemačkom pravu, obaveza ugovarača osiguranja je da celokupnu premiju ili prvu ratu premije plati odmah po zaključenju ugovora o osiguranju, ali po prijemu sertifikata osiguranja.[19] Međutim, ako nije ugovoreno njegovog izdavanje, onda ugovarač ima obavezu da premiju plati odmah. U našem pravu na ovo pitanje se ponekad u praksi brzopleto poziva na (analognu) primenu pravila sadržanih u Opštim uzansama za promet robom iz 1954. godine. Zbog toga se neretko, pozivom na navedene običaje, pogrešno tumače pojedini izrazi koji se sreću u ugovorima i fakturama osiguravača. Na primer, ako je fakturi navedeno plaćanje "odmah" tumači se "u roku od osam dana", iako za tako nešto nema nikakvog zakonskog osnova u oblasti osiguranja i reosiguranja; ili ako je plaćanje ugovoreno u ratama, datumi u kojima se rate premija moraju platiti osiguravaču ili reosiguravaču tumače se kao da obaveza plaćanja "stupa na snagu" tek na dan koji je naveden u ugovoru. U prvom slučaju, ako bi se rukovodili uzansom br. 180[20] (promptno plaćanje) onda bi važilo pravilo da se "kad je rok plaćanja određen izrazom "odmah", "prompt" ili sličnim izrazima, plaćanje (se) ima izvršiti prvog radnog dana po prijemu fakture..." što je svojevrsna besmislica u oblasti osiguranja i reosiguranja. U drugom slučaju, metodom analogije pravilo Uzanse br. 81 (promptna isporuka) koja se odnosi na rok isporuke robe analiziramo iz ugla ispunjenja obaveze plaćanja premije. Navedenom uzansom je predviđeno da kada je "Rok isporuke određen u ugovoru izrazom "odmah", "prompt", "brzo", "hitno" i sličnim izrazima znači da se isporuka ima izvršiti u roku od osam dana od zaključenja ugovora." U poslovnoj praksi ponekad se može pojaviti izraz "plaćanje u razumnom roku" koji očigledno rok plaćanja ne određuje na izričit i precizan način. Analognim tumačenjem navedene uzanse u takvim slučajevima rok ispunjenja obaveze plaćanja premije iznosio bi osam dana.

Razlog zbog kojeg nijedan od gore navedenih slučajeva nema zakonskog osnova za uzimanje navedenih rokova kao punovažnih i zakonom propisanih, jeste činjenica da trenutak ispunjenja obaveze plaćanja premije nastaje momentom zaključenja ugovora o osiguranju ili reosiguranju, a tehnički se sprovodi istavljanjem fakture, kao računovodstvenog dokumenta na osnovu kojeg se vrši knjiženje predmetne transakcije.[21] Iako je vreme plaćanja premije predmet sporazuma ugovornih strana, zaključenjem polise osiguranja i navodenjem datuma ili vremena kada pokriće stupa na snagu, što je redovno navedeno u polisama osiguranja, obaveza osiguravača na nadoknadu štete nastaje od tog datuma. Istog datuma nastaje i obaveza ugovarača osiguranja, odnosno osiguranika da plati premiju. Ovo iz razloga što obavezi osiguravača da pruži pokriće nastaloj na tačno određen dan, odgovara obaveza ugovarača osiguranja da plati premiju, pa tako i obaveza plaćanja premije ugovarača osiguranja nastaje sa istim datumom. U pravnoj literaturi navodi se da ugovorne strane mogu da ugovore plaćanje premije kao realnu formu ugovora,[22] što znači da pokriće stupa na snagu tek od trenutka kada premija bude plaćena.[23] Ipak, ovo je ređi slučaj u poslovnoj praksi osiguravača, mada kako vidimo, nije nezakonit.

---

[18] Isto čl. 12 češkog Zakona o ugovoru o osiguranju 2003.

[19] Cl. 35 nemačkog Zakona o ugovoru o osiguranju.

[20] Opšte uzanse za promet robom, Službeni list FNRJ, br. 15/54.

[21] U istom smislu je čl. 9, st. 4 Opštih uslova za osiguranje imovine DDOR Novi Sad a.d.o.

[22] Šulejić: Isto, str. 228.

[23] Prema čl. 6, st. 1 grčkog Zakona o ugovoru o osiguranju, ako nije drugačije ugovoreno ili okolnosti pod kojima je zaključen ugovor ne ukazuju na nešto drugo, osiguravajuće pokriće ne stupa na snagu ukoliko premija ne bude plaćena u celosti ili ne bude plaćena prva rata premije.

Kada se smatra da je izvršena obaveza plaćanja premije osiguranja? ZOO kaže da ako se plaćanje vrši posredstvom banke kod koje se vodi račun poverioca, smatraće se, ukoliko ugovorne strane nisu drukčije odredile, da je dug izmiren onda kada banci kod koje se vodi račun, stigne novčana doznaka u korist poverioca. Ukoliko premiju naplaćuje broker u ime osiguravača, onda se ne može smatrati da je obaveza ugovarača osiguranja izvršena sve dok broker ne plati premiju osiguravaču, izuzev ako nešto drugačije nije ugovoreno između osiguravača i brokera. Uslovima osiguranja predviđa se da se u svakom slučaju smatra da je premija plaćena onoga dana kada na račun osiguravača stignu sredstva plaćanja, odnosno kad osiguravač primi instrumente plaćanja ili instrumente obezbeđenja plaćanja (menice, blagajničke zapise, ostale hartije od vrednosti).[24]

Prema opštem pravilu dužnik novčane obaveze može je ispuniti i pre roka, što znači da i ugovarač osiguranja ili reosiguranik kod ugovora o reosiguranju imaju pravo da isplate premiju pre dospeća ugovorenih rata. Staviše, osiguravač ima pravo da zahteva plaćanje celokupne premije unapred, što je u skladu sa osnovnim pravilom da obaveza plaćanja premije osiguranja nastaje momentom zaključenja ugovora o osiguranju. Isto pravilo važi i u oblasti reosiguranja kod neproporcionalnih jednogodišnjih ugovora, dok je kod proporcionalnih uobičajeno istavljanje obračuna premija i šteta u kvartalnim ili polugodišnjim rokovima, pa kod njih reosiguravač ne očekuje plaćanje premije unapred.

Opšte pravilo o ispunjenju novčanih obaveza iz čl. 398, st. 3 ZOO da u slučaju ispunjenja novčane obaveze pre roka, dužnik ima pravo da od iznosa duga odbije iznos kamate za vreme od dana isplate do dospelosti obaveze, samo ako je na to ovlašćen ugovorom ili to proizlazi iz običaja nije prikladna na plaćanje premije osiguranja ili reosiguranja, niti uslovi ugovora predviđaju takvo pravo ugovarača osiguranja ili reosiguranika. Sa druge strane, Opštim uslovima za osiguranje imovine[25] na iznos premije koji se plaća u odloženim rokovima, može se ugovoriti plaćanje kamate na dužnu premije, kao što i u slučaju da ugovarač osiguranja kasni sa plaćanjem premije u ugovorenom ili propisanom roku, osiguravač ima pravo da obračuna zateznu kamatu.

Osiguravač nema obavezu da podseća ili opominje ugovarača osiguranja na dospelost plaćanja premije, jer o tome ugovarač ili bilo koje drugo zainteresovano lice za plaćanje premije treba da vodi računa.

U skladu sa ZOO, mesto plaćanja premije je mesto u kome ugovarač osiguranja ima svoje sedište, odnosno prebivalište, ako ugovorom nije određeno neko drugo mesto. Međutim, ovo je pravilo dispozitivne prirode i od njega ugovorne strane mogu odstupiti, pa mesto plaćanja premije može biti sedište osiguravača ili mesto ogranka - filjale koja je zaključila osiguranja ili mesto prebivališta osiguranika.

POSLEDICE NEPLAĆANJA PREMIJE

Pošto zakonodavac nije odredio rok u kojem ugovarač osiguranja ima obavezu da plati premiju "prilikom zaključenja ugovora", predvideo je niz odredbi kojima se osiguravač štiti ako se osigurani slučaj desi pre nego što premija bude plaćena.

Tako, ako je ugovoreno da se premija plaća prilikom zaključenja ugovora, obaveza osiguravača da isplati naknadu ili sumu određenu ugovorom počinje narednog dana od dana uplate premije (čl. 913, st. 1. ZOO).

Ako je ugovoreno da se premija plaća posle zaključenja ugovora, obaveza osiguravača da isplati naknadu ili sumu određenu ugovorom, počinje od dana određenog u ugovoru kao dana početka osiguranja (čl. 913, st. 2. ZOO).

U kopnenim osiguranjima ako ugovarač osiguranja premiju koja je dospela posle zaključenja ugovora ne plati do dospelosti, niti to učini koje drugo zainteresovano lice, ugovor o osiguranju prestaje po samom zakonu po isteku roka od trideset dana od dana od kada je ugovaraču osiguranja uručeno preporučeno pismo osiguravača sa obaveštenjem o dospelosti premije, ali s tim da taj rok ne može isteći pre nego što protekne trideset dana od dospelosti premije (čl. 913, st. 3. ZOO). Navedeno zakonsko pravilo u skladu je sa istom obavezom osiguravača i u nemačkom i austrijskom pravu, ali se ono ne primenjuje na pravni odnos reosiguranja, već samo ono što je određeno ugovorom o reosiguranju.

U ugovorima o reosiguranju kopnenih vrsta osiguranja, uobičajena je klauzula koja daje pravo otkaza ugovora svakoj ugovornoj strani u bilo kom trenutku sa istovremenim efektom ako druga ugovorna strana smanji likvidna sredstva da bi platila svoje dugove. Moguće je u ugovorima o reosiguranju susresti i klauzule po kojima se otkaz daje sa trenutnim (automatskim)

[24] Čl. 9, st. 6 Opštih uslova za osiguranje imovine DDOR Novi Sad a.d.o.

[25] Opšti uslovi za osiguranje imovine DDOR Novi Sad a.d.o, čl. 9, st. 2 i 3.

stupanjem na snagu kada reosiguranik ne plati dospelu premiju ili je očigledno nesposoban za plaćanje.

U pomorskom osiguranju i reosiguranju[26], ako u ugovoru nije drugačije određeno, ugovarač osiguranja je obavezan da osiguravaču plati premiju neposredno posle zaključenja ugovora o osiguranju. To znači da obaveza plaćanja premije nastaje od trenutka kada je pokriće stupilo na snagu ili danom dostavljanja fakture za plaćanje premije. Znači nema mesta tumačenju da dostavljena faktura ostavlja bilo kakav dodatni rok kada treba izvršiti plaćanje: plaćanje dospeva na isti dan kada je dostavljena faktura. Štaviše, osiguravač, kao ni reosiguravač u našem pravu plovidbenog osiguranja i reosiguranja nije obavezan da izdatu polisu osiguranja preda ugovaraču osiguranja pre nego što ugovarač osiguranja plati dužnu premiju.

Neplaćanje premije u roku ne oslobađa osiguravača, ni reosiguravača njegove obaveze iz ugovora o osiguranju, odnosno reosiguranju i ne daje mu pravo da raskine ugovor. Međutim radi se o dispozitivnoj odredbi, jer odgovarajuća odredba Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi (čl. 744, st. 6) dozvoljava da se uslovima osiguranja ili ugovorom o reosiguranju predvidi mogućnost automatskog otkaza ugovora u slučaju da premija ne bude plaćena. U tome se ugovor o plovidbenom osiguranju bitno razlikuje od ugovora o kopnenom osiguranju, gde je osiguravač dužan da dužnika prethodno opomene da je premija dospela da bi, posle toga i proteka roka od trideset dana, mogao da se pozove na činjenicu da je ugovor prestao po samom zakonu.

OBAVEZA OSIGURAVAČA NA POVRAT PREMIJE

Iz gore navedenih pravila proizlaze sledeća pravila u vezi sa dugovanjem premije. Tako ako nema rizika, jer je stvar koja se osigurava uništena pre početka obaveze osiguravača, ne duguje se premija društvu za osiguranje, a ako je već plaćena, osiguravač je dužan da je vrati u celosti ugovaraču osiguranja.

Ako u imovinskom osiguranju osigurana stvar propadne iz nekog neosiguranog rizika tokom trajanja ugovora o osiguranju, a pre njegovog prirodnog isteka, nema više mogućnosti nastanka osiguranog rizika ili štete, pa se plaćena premija vraća srazmerno preostalom vremenu do ugovorenog isteka osiguranja. Na primer, ako je zgrada osigurana od požara, a desi se zemljotres koji nije bio obuhvaćen uslovima osiguranja, pa zgrada bude uništena od zemljotresa, osiguranje prestaje. Osiguravač ima pravo na premiju do trenutka nastanka zemljotresa i propasti zgrade, dok za preostali period ima obavezu da izvrši povrat premije.

Ako osigurana stvar bude uništena dejstvom nekog od osiguranih rizika tokom trajanja osiguranja, pre njegovog isteka, osiguravač ima pravo na celi iznos premije za ugovoreni period osiguranja.[27]

U pomorskom osiguranju osiguravač je obavezan da ugovaraču osiguranja vrati naplaćenu premiju u celosti ako osigurani predmet nije uopšte bio izložen osiguranim rizicima ili ako je ugovor o osiguranju poništen bez krivice ugovarača osiguranja i osiguranika. To će biti slučaj kada predmet osiguranja nijednog trenutka nije bio izložen riziku zbog toga što putovanje nije ni počelo. Ako je izdata polisa osiguranja, osiguravač je dužan da vrati premiju ovlašćenom imaocu polise. Prilikom povraćaja premije, osiguravač ima pravo da zadrži jedan deo premije u uobičajenoj ili ugovorenoj visini za pokriće svojih troškova u vezi sa zaključenim osiguranjem. Navedeno pravo osiguravača u plovidbenom osiguranju, nije predviđeno ZOO, ni uslovima osiguranja kod osiguranja kopnenih rizika. Međutim, ako je osigurani predmet makar i jedan trenutak bio izložen riziku, osiguravač ima pravo da naplati pun iznos premije.

ZAKLJUČAK

Od nastanka ideje osiguranja na uzajamnoj osnovi, a kasnije s prelaskom na premijsko osiguranje, ugovorno pravo osiguranja stalno se menja i unapređuje. Struktura premije osiguranja neživotnih grana odražava primenu najnovijih dostignuća u naučnom kvantifikovanju rizika i stabilnosti poslovanja društava za osiguranje. Ipak, tarife premija osiguranja nisu sastavni deo ugovora o osiguranju i premija se može zaključiti i mimo tarifa, na osnovu slobodnog sporazuma ugovornih strana. Sa druge strane, nedisciplina osiguravača u preuzimanju rizika zbog komercijalnih interesa, urušava princip pažljivog upravljanja rizicima koji ugrožava sposobnost nadoknade šteta.

Premija osiguranja je bitan sastojak ugovora o osiguranju kopnenih i plovidbenih osiguranja, s tim da ona u plovidbenom osiguranju može da bude od-

[26] Naš Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi predviđa da se odredbe "Glave 4 - Ugovor o plovidbenom osiguranju" primenjuju i na reosiguranje predmeta navedenih u čl. 728 istog zakona.

[27] Cl. 10 Opštih uslova za osiguranje imovine DDOR Novi Sad.

rediva, dok u kopnenim osiguranjima mora da bude tačno određena. List pokrića u uporednom pravu predstavlja dokaz o zaključenom ugovoru koji ne mora da ima sve one elemente koje sadrži ugovor, dok u našem, kada se izdaje, mora da sadrži sve bitne elemente kao i polisa osiguranja. Time se autonomija volje ugovornih strana nepotrebno ograničava, što ne doprinosi efikasnijoj praksi osiguranja.

SUMMARY

From the formation of idea of mutual insurance and, later on, with shift to the premium insurance concept, contract insurance law has been steadily changing and upgrading. Premium structure of the non-life branches reflects implementation of the new achievements in scientific calculation of risks and operational stability of insurance companies. Yet, tariffs are not consisting part of an insurance contract and parties may negotiate premium at their free will. On the other hand, unruly manner of taking risks only to satisfy commercial interest, crumple principle of a prudent risk management jeopardizing claims paying ability of such insurance companies.

Insurance premium is an essential part of marine and non-marine insurance contracts. Marine insurance policy may not necessarily contain precise amount of premium, but may only make mention the elements on which premium can be fixed. In non-marine insurance premium must be fixed in insurance policy or cover note.

Insurance certificate is evidence of a concluded contract and some comparative jurisdictions do not regulate its essential elements for validity. In our national law when issued, it must contain all the essential elements as an insurance contract. Said rule of the Law on Obligations is justified for protection of all types of policyholder and insured, but it is not completely in accordance with the aim of consumer protection from the relevant EU Directives providing for classification criteria determining large risks. Therefore, it is necessary to harmonize Serbian insurance law in that area with the rules of the EU insurance law.